

NHỮNG ĐÓNG GÓP CỦA TRẦN CHÁNH CHIẾU TRONG PHONG TRÀO DUY TÂN Ở NAM KÌ ĐẦU THẾ KỈ XX

NGÔ SỸ TRĂNG*

TÓM TẮT

Trần Chánh Chiếu không chỉ là một nhà văn, nhà báo mà còn là một nhà yêu nước ở Việt Nam trong những năm đầu thế kỉ XX. Thông qua quá trình hoạt động trong phong trào Duy Tân, Trần Chánh Chiếu đã có những đóng góp nhất định đối với Nam Kỳ thời bấy giờ. Bài viết đề cập những đóng góp quan trọng của Trần Chánh Chiếu trong phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ (1901 – 1908).

Từ khóa: đóng góp, yêu nước, Duy Tân, Nam Kỳ, Trần Chánh Chiếu.

ABSTRACT

Contributions by Tran Chanh Chieu in Duy Tan movement at Nam Ki in the early years 20th century

Tran Chanh Chieu is not only a writer, journalist but also a patriot at Vietnam in the early years of the 20th century. Through the operation in the Duy Tan movement, Tran Chanh Chieu has made certain contributions for Nam Ki at that time. The writer of this article mentioned the important contribution of Tran Chanh Chieu in Duy Tan movement at Nam Ki (1901 – 1908).

Keywords: contribute, patriotic, Duy Tan, Nam Ki, Tran Chanh Chieu.

1. Vài nét về Trần Chánh Chiếu

Trần Chánh Chiếu (còn gọi là Gilbert Chiếu) là một trong những người hoạt động công khai và hăng hái nhất cho cuộc Duy tân lúc bấy giờ ở Nam Kỳ. Ông sinh ngày 2 tháng 6 năm 1867 (Đinh Mão) tại quận Vân Tập, chợ Rạch Giá, tỉnh Rạch Giá (nay thuộc phường Vĩnh Thanh Vân, thị xã Rạch Giá, tỉnh Kiên Giang) [2]. Ông được sinh ra trong một gia đình khá giả và là con trai của Trần Thọ Cửu - một hương chức trong làng. Nhờ đó, từ nhỏ ông đã được lên Sài Gòn theo học Trường Collège d'Adran (trường này hoạt động từ năm 1864 đến năm 1882 thì đóng cửa). Sau khi học xong, ông được bổ nhiệm làm giáo học, làm xã trưởng, rồi làm thông ngôn cho

quan Tham biện ở Rạch Giá. Với chức vụ này, Trần Chánh Chiếu có điều kiện để vun vén của cải riêng cho mình, nhưng ông không làm thế. Thay vào đó, ông đã hết lòng vì dân, và với cương vị đó, ông càng thấy rõ sự khốn khổ của những người dân dưới chế độ áp bức bóc lột của Pháp.

Một thời gian sau, ông được bổ nhiệm làm xã trưởng làng Vĩnh Thanh Vân, và tại đây, ông là người đầu tiên thiết kế, xây dựng chợ Rạch Giá. Ông được vào quốc tịch Pháp nên còn gọi là *Gilbert Chiếu*. Trong thời gian đương chức, ông biết sử dụng vị thế và quyền hạn của mình để làm những việc có lợi cho dân, như: khi phạt những người nhẹ tội, ông đánh vài roi rồi cho về nhà chứ

* ThS, Trường Đại học Sư phạm TPHCM; Email: ngosytrang@gmail.com

không giao cho tòa án, ông tự ý đặt ra con dấu (triện) cho làng, với li tất (độ lớn) to hơn con dấu của quan Tham biện chủ tỉnh (con dấu của tỉnh có đường trục kính là 38 li nhưng con dấu của làng to hơn, 49 li), giữa con dấu có khắc tượng nữ thần tự do. Con dấu này được dùng mãi đến những năm trước 1945 [2]. Ông đã làm được nhiều việc có ích cho dân chúng, nhà nho Nguyễn Liên Phong đã ca ngợi trong Nam Kỳ phong tục:

Vinh Thanh Vân cảnh đẹp xinh

*Bời Trần Chánh Chiêu công trình
sửa sang.*

.....

Mở mang sắp đặt cải canh,

*Phố phường chợ búa phân minh tư
bề... [2]*

Trần Chánh Chiêu còn mộ dân khẩn hoang ở huyện Giồng Riềng, trở thành một đại điền chủ, ngoài ra ông còn huê lợi phố xá tại chợ Rạch Giá. Năm 1900, ý thức được thực trạng đen tối của đất nước, ông bán một phần gia tài, bỏ việc lên Sài Gòn làm báo, tham gia các tổ chức yêu nước, khuếch trương phong trào Minh Tân. Thông qua đó, ông kết thân với các nhân sĩ yêu nước, như Nguyễn An Khương, Nguyễn Thần Hiến, Nguyễn Quang Diêu, Đặng Thúc Liêng cùng khuếch trương phong trào.

Ngay từ năm 1901, Trần Chánh Chiêu đã có những bài viết trong mục Thương cổ luận (bàn về nghề buôn bán) được đăng trên báo *Nông cổ mín đàm* (số đầu tiên) đã khẳng định rằng “*Sự đại thương là đệ nhất cách giúp cho dân phú quốc cường*”. Đây cũng chính là thời điểm mà cuộc Minh Tân ở Nam Kỳ bắt đầu được nhen nhóm với mục đích mở

mang việc kinh doanh buôn bán và làm ăn để nâng cao đời sống. Trần Chánh Chiêu chính là một trong những người đi tiên phong trong vấn đề này. Những nhân sĩ miền Nam lúc bấy giờ gọi ông là quan phủ Duy Tân.

Năm 1906, ông làm chủ bút báo *Nông cổ mín đàm*, tờ báo kinh tế đầu tiên của nước ta thay ông Lương Khắc Ninh. Năm 1907, làm chủ bút báo *Lục tỉnh tân văn*, một tờ báo vừa đề cập chính trị vừa bàn về các vấn đề kinh tế, văn hóa, ông chú trọng tuyên truyền tư tưởng duy tân cứu nước. Từ đó, ông được đồng bào miền Nam xem như một nhân vật trụ cột của phong trào Duy Tân, Đông Du ở Nam Kỳ. Trong 3 năm (1906 – 1908), ngoài quyền tiên, ông còn vận động được 100 thanh niên cho phong trào Đông Du. Vì hoạt động yêu nước và cạnh tranh thương mại, nên ông bị Pháp bắt giam hai lần (1908, 1917).

Năm 1908 ông sang Hồng Kông gặp Phan Bội Châu và các đồng chí khác. Sau khi về nước, Trần Chánh Chiêu đã đứng lên cổ động công khai ở Nam Kỳ phong trào Minh Tân. Ông đề ra những công việc phải làm theo gương duy tân của Trung Quốc: phát triển trường dạy học, phát triển công nghệ trong nước, mở mang trường quân sự dạy thủy quân, lục quân. Ba nội dung chính của phong trào là phát động cổ xúy người Việt đứng ra buôn bán, hùn vốn mở mang kỹ nghệ tranh thương với người Pháp, Hoa, Ấn đang khổng chế kinh tế nước ta; khai dân trí, chống các hủ tục, tệ nạn xã hội, mê tín... và cuối cùng là đả kích sự cai trị của Pháp. Những hoạt động sôi nổi của phong trào Minh Tân làm cho chính

quyền thực dân và tay sai để ý, tìm cách đàn áp phong trào.

Cuối tháng 10 năm 1908, Trần Chánh Chiêu bị Pháp bắt ở Sài Gòn, đưa về Mỹ Tho để lục xét Minh Tân khách sạn và bắt luôn những chí sĩ hoạt động cùng với ông. Pháp hạ ngục ông với tội thành lập các cơ sở của phong trào Duy Tân. Ông bị giam hơn 7 tháng thì được thả ra (bị bắt cuối tháng 10-1908, thả ra tháng 4-1909) nhờ sự vận động của Luật sư Phan Văn trường ở Pháp. Ông về quê bán tất cả ruộng đất, phở xá để trả nợ cho công ti mà ông đứng ra gọi phần hồn trước đây rồi lên ở luôn tại Sài Gòn, mở tiệm bán đèn, dụng cụ văn phòng, soạn những loại sách về kiến thức phổ thông và giải trí, như:

- Tiền căn báo hậu (phỏng theo Le comte de monte Cristo của A.Dumas), bút hiệu Kỳ Lân Các (1914).

- Văn ngôn tập giải (Recueil du langage fleuri), giải thích các danh từ mới.

- Gia phở (livret de phamille), có chữa khoảng trống, giúp những người muốn lập gia phở ghi chép (1917).

Tuy nhiên, với một tinh thần yêu nước nồng nàn, dù luật pháp của chính quyền thuộc địa ở Nam Kỳ lúc bấy giờ rất hà khắc đối với những người yêu nước nhưng đã không làm nhụt chí những người yêu nước lúc bấy giờ nói chung và Trần Chánh Chiêu nói riêng. Sau khi ra tù, Trần Chánh Chiêu ở lại Sài Gòn sinh sống, ông tiếp tục các hoạt động bí mật như tiếp xúc với Cường Để vào năm 1913 khi ông này về Nam Kỳ... Năm 1917, ông bị tòa án Sài Gòn bắt giam một lần nữa vì Pháp cho rằng ông là người bí mật giúp Phan Xích Long (Phan Phát

Sanh) khởi nghĩa chống Pháp trong năm 1916. Sau một thời gian bị giam cầm ông được chính quyền trả tự do. Sau đó ông mất tại Sài Gòn vào năm 1919, phần mộ ở đất thánh họ đạo Tân Định, (nay thuộc Quận 1, Thành phố Hồ Chí Minh).

Để tỏ lòng thương tiếc một người chí sĩ hết lòng vì nước, vì dân, một người tiên phong khuếch trương vấn đề kinh tế đầu tiên ở nước ta, năm 1950, nhà nho Phương Hữu đã sáng tác bài thơ ca ngợi ông với những câu như sau:

Trời đất bảm sinh vốn khác thường,

Tài trai lại gặp buổi tang thương.

Tân văn kêu gọi hồn non nước,

Minh xã tranh đua chí quật cường.

Quốc tịch mang danh dân Phú -

Lãng,

Thâm tâm vẫn máu họ Hùng

Vương. [4]

2. Những đóng góp của Trần Chánh Chiêu trong phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ

Trần Chánh Chiêu sinh ra và lớn lên trong một gia đình đại điền chủ có đủ điều kiện để học hành, ông được học tiếng Tây và vào làng Tây. Do có quốc tịch Pháp nên ông được tự do đi lại và có quyền hạn nhất định ở xứ Nam Kỳ bấy giờ. Lớn lên trong cảnh mất nước, ông hiểu được phần nào cuộc sống cực khổ của nhân dân trong vòng nô lệ. Chính sự đồng cảm với nhân dân trong cảnh mất nước đã hình thành trong con người Trần Chánh Chiêu một tấm lòng yêu nước mãnh liệt. Ông trở thành lãnh tụ tiêu biểu của phong trào yêu nước ở Nam Kỳ vào những năm đầu thế kỉ XX, người khởi xướng, hoạt động sôi nổi nhất trong phong trào Duy Tân.

Với địa vị của mình, ông đã vừa phát huy thế mạnh về kinh tế, vừa phát huy thế mạnh về ngôn luận báo chí, để phát động phong trào yêu nước với tên gọi phong trào Duy Tân, mục tiêu mở mang công thương nghiệp, đóng góp tài chính cho phong trào Đông Du của Phan Bội Châu, đề cao việc sử dụng chữ Quốc ngữ, kêu gọi bài trừ hủ tục mê tín dị đoan, học theo lối sống mới, đề cao văn hóa dân tộc (những nội dung quan trọng của phong trào Duy Tân). Ông là người có vai trò và những đóng góp quan trọng cho phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ.

Trần Chánh Chiêu là một nhà trí thức năng động, rất có tài trên thương trường. Ông có nhiều thành công trong vai trò kinh doanh để hỗ trợ tài chính cho phong trào Đông Du ở Nam Kỳ. Trong chủ trương phát triển công nghệ đất nước, Trần Chánh Chiêu đã có ý thức lập một tập đoàn kinh tế mà *Nam Kỳ Minh Tân Công nghệ xã* có thể xem là táo bạo nhất. Đây là một tập đoàn kinh tế theo hình thức góp vốn cổ phần đầu tiên trong lịch sử phát triển kinh tế của người Việt, các lĩnh vực hoạt động kinh doanh rộng lớn từ sản xuất, đào tạo dạy nghề đến thương mại, xuất nhập khẩu. Do Trần Chánh Chiêu nhạy bén trong kinh doanh và có mối quan hệ xã hội rộng rãi, nên công ti của ông làm ăn phát đạt, số người mua cổ phần không ngừng tăng lên. Những sản phẩm đầu tiên của công ti là xà bông và diêm, cạnh tranh rất hiệu quả trên thị trường Nam Kỳ lúc bấy giờ.

Trần Chánh Chiêu còn là cầu nối để truyền bá tài liệu yêu nước của Phan Bội Châu từ Nhật Bản gửi về nước. Sau khi gặp cụ Phan Bội Châu ở Hương Cảng,

Trần Chánh Chiêu đã bí mật đem những bản hiệu triệu bằng Hán văn về nước phổ biến. Do có lợi thế là dân làng Tây ít bị dòm ngó, cho nên ông còn có nhiệm vụ phân phát những tài liệu yêu nước của Phan Bội Châu và của các đồng chí ở nước ngoài gửi về. Những tài liệu như: *Hải ngoại huyết thư*, *Lưu cầu huyết lệ tân thư*, *Kỉ niệm lục*... có tác động cổ vũ và khuấy động mạnh mẽ lòng yêu nước của nhân dân Nam Kỳ. Mặt khác, lợi dụng địa vị và quyền hạn của mình ông đã kêu gọi, tập hợp và đưa một số lượng lớn thanh niên Nam Kỳ sang Nhật du học, hưởng ứng phong trào Đông Du của Phan Bội Châu. Do có quốc tịch Pháp nên ông dễ dàng trong việc vận động tòa Tân Đáo (Service de l'Immigration) để làm giấy tờ xem số thanh niên đi du học là những người Hoa về thăm nhà bên Tàu.

Ngoài đức tính can đảm, ông còn là người thông minh, biết tận dụng thời cơ. Dựa vào luật lệ hiện hành ở Nam Kỳ lúc bấy giờ về tự do ngôn ngữ báo chí, ông đã nhờ người Pháp đứng tên lập báo, còn ông thì làm chủ bút. Trần Chánh Chiêu đã phát huy được sức mạnh ngôn luận của báo chí để tạo trong ra quảng đại quần chúng ý thức mới trong kinh doanh thương nghiệp. Qua đó, cạnh tranh với các thế lực ngoại quốc đang nắm độc quyền trong lĩnh vực kinh tế của nước nhà. Mặt khác, Trần Chánh Chiêu còn sử dụng báo chí kêu gọi nhân dân học theo lối sống mới bài trừ các tệ nạn xã hội như cờ bạc, rượu chè, tệ nạn thuốc phiện... Đặc biệt, khi làm chủ bút tờ báo *Lục tỉnh tân văn*, ông nhấn mạnh vai trò của báo chí là phải khuyến khích được "*Người An Nam lo việc thương mại, học nghề nghiệp*

mà đua tranh quyền lợi cùng với Chết và Chà”, báo chí phải góp phần đổi mới xã hội, nhằm “cải biến Nam nhân” [3].

Trần Chánh Chiêu đã có lúc làm chủ bút cả hai tờ báo *Nông cổ mín đàm* và *Lục tỉnh tân văn*. Không những sử dụng báo chí trong việc kêu gọi tranh thương và cổ vũ lối sống mới mà các tờ báo của Trần Chánh Chiêu còn phản ánh cuộc sống hiện thực lúc bấy giờ, *Lục tỉnh tân văn* của ông còn công khai lên án bọn quan tham, kêu gọi đồng bào đoàn kết, tương trợ, tương ái. Trần Chánh Chiêu cho đăng những bài: *Thượng bất chính hạ tắc loạn, Hợp quần giữa các đồng bang, Khi những nhân vật thượng đẳng khởi nghĩa, Sự hỗ tương phù trợ giữa đồng bào và bàn về nghĩa hỗ tương phù trợ...* làm chấn động dư luận trong nước. Ông sử dụng báo chí như một phương tiện đấu tranh rất hữu hiệu trên phương diện ngôn luận. Ngoài ra, Trần Chánh Chiêu còn sử dụng báo chí để tuyên truyền tư tưởng chống Pháp. Điều đó đã làm cho Pháp lo sợ tìm cách đối phó, Pháp chèn ép, định bắt ông nhưng do chúng không có đủ chứng cứ, chúng quay sang khủng bố những người cùng hoạt động với ông.

Nhà văn Sơn Nam cho rằng *Lục tỉnh tân văn* là tờ báo độc lập đầu tiên của làng báo Việt Nam, được ra đời trong hoàn cảnh chính trị, kinh tế đặc biệt của Nam Kỳ [3]. Hai tờ báo *Nông cổ mín đàm* và *Lục tỉnh tân văn* do ông làm chủ bút đã cổ vũ mạnh mẽ cho phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ những năm đầu thế kỉ XX. Đây cũng chính là giai đoạn mà Trần Chánh Chiêu có nhiều công hiến cho phong trào Đông Du ở Nam Kỳ nhất.

Trên các tờ báo do mình chủ trương, Gilbert Chiêu đã cho in rất nhiều bài cổ vũ tinh thần tự lực tự cường của các doanh nhân trong nước; bên cạnh đó ông còn chủ trương làm một điều rất mới mẻ mà nay ta gọi là “kinh tế dịch vụ”. Thông qua dịch vụ này, không đơn thuần là nơi kinh doanh cho một cá nhân nào, mà đó là cơ quan kinh tài cho phong trào Duy Tân; còn là nơi che mắt thực dân nhằm tập hợp những người yêu nước trước lúc xuất dương, đồng thời là cơ sở tạo nguồn kinh phí ở Nam Kỳ ủng hộ phong trào Đông Du của Phan Bội Châu. Gilbert Chiêu cho xây dựng Minh Tân khách sạn ở Mĩ Tho và Nam Trung khách sạn trước ga xe lửa Sài Gòn để làm cơ sở tích lũy kinh tài cho phong trào. Hình thức bên ngoài là hoạt động kinh doanh, nhưng thực chất là nơi liên lạc, gặp gỡ và đón tiếp những chí sĩ yêu nước Nam Kỳ. Ở Nam Trung khách sạn có một ban đón tiếp và hướng dẫn đồng bào được tổ chức gồm các ông: điền chủ và thư kí Nguyễn Hảo Văn, ông hội tề xã Đình, cai tổng Võ Văn Thiện. Ngoài ra, các cơ sở này là trung tâm để truyền bá tư tưởng tiên bộ ở nước ngoài vào Nam Kỳ, các tác phẩm yêu nước của Phan Bội Châu như *Sùng bái giai nhân, Kỉ niệm lục...* được công khai phổ biến ở đây nên truyền bá rất nhanh. Nhà nghiên cứu Nguyễn Tấn Hải (báo Thông tin công thương - từ số ra ngày 4/10-22/11/2000) cho biết, dù lập khách sạn với mục đích chính trị “*nhưng không vì thế mà thiếu đi tính chất kinh doanh. Trái lại, công việc kinh doanh được xếp đặt hết sức chu đáo và phong phú. Giá phòng ngủ, giá thức ăn đồ uống được niêm yết công khai, cho thuê phòng cả ngày, dài ngày và cả thuê từng buổi*” [4].

Không chỉ là nhà báo, nhà yêu nước nổi tiếng, Trần Chánh Chiêu còn là một nhà văn. Với bút danh Trần Thiên Trung, Trần Nhứt Thăng, Kỳ Lân Các, Quang Huy Mộng Trần, Đông Sơ..., ông đã cho ra đời các tác phẩm như *Hoàng Tố Anh hàm oan (truyện)*, *Lâm Kim Liên (truyện)*, *Thơ máy bay*, *Thất kim ngư (truyện)*, *Tiền căn báo hậu (dịch tác phẩm Le comte de Monte-Cristo của A. Dumas)*, *Văn ngôn tập giải (giải thích các danh từ trong lĩnh vực sử, địa, khoa học, chính trị, tôn giáo)*, *Gia phở (hướng dẫn lập gia phả)*, *Minh Tân tiểu thuyết (gồm các bài xã luận đã được in trên báo)*... [4] Chính trên tờ *Nông cổ mín đàm*, số 262 (ra ngày 23/10/1906), Gilbert Chiêu là người đã đề xướng cuộc thi viết tiểu thuyết đầu tiên trong lịch sử văn học Quốc ngữ nước ta. Đặc biệt, ông đã viết hai cuốn sách và cho xuất bản công khai ở Sài Gòn là *Hương Cảng nhơn vật* (du kí) và *Quảng Đông tỉnh thành phong cảnh*. Mấy trang sau của *Hương Cảng nhơn vật* lại còn có in một số danh từ và Nhật ngữ thông dụng, để giúp cho người mới sang Nhật có thể sử dụng tạm thời. Trong hai tác phẩm của mình, ông hô hào làm theo gương duy tân của Trung Quốc, như: phát triển công nghệ, phát triển trường học, mở trường quân sự kiểu mới... Chuyển đi giúp ông mở mang tầm nhìn ra thế giới bên ngoài, ông ca ngợi khả năng cạnh tranh của người Trung Quốc trong kinh thương, mở mang công nghệ và rất mong muốn đồng bào mình cũng làm được như vậy.

Những việc làm của Trần Chánh Chiêu và các đồng chí của ông dù diễn ra bí mật nhưng bọn mật thám Pháp đã

“đánh hơi” được và chúng lên kế hoạch để bắt ông. Cuối tháng 10 năm 1908, Trần Chánh Chiêu cùng một số chí sĩ trung kiên nhất của phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ bị bắt và bị truy tố trước tòa. Do uy tín của ông khá lớn nên không một ai khai cung hoặc làm chứng chống lại ông. Mọi hoạt động của ông đều đúng luật và diễn ra dưới vỏ bọc hợp pháp, do đó Pháp phải miễn tội cho ông. Được trả tự do, ông về quê bán hết số ruộng đất để trả nợ cho những công ti ông đứng ra hùn vốn, sau đó định cư ở Sài Gòn, viết sách và vẫn hoạt động bí mật trong phong trào yêu nước ở Nam Kỳ.

3. Kết luận

Như vậy, thông qua những hoạt động sôi nổi của Trần Chánh Chiêu, ta thấy được vai trò tiên phong của ông và các đồng chí là vô cùng lớn lao đối với việc phát triển kinh tế ở Việt Nam nói chung cũng như ở Nam Kỳ nói riêng, đồng thời thấy được những đóng góp của họ đối với phong trào Duy Tân những năm đầu thế kỉ XX ở Nam Kỳ. Có thể nhận định rằng phải có một tiềm lực kinh tế và một đầu óc kinh doanh nhạy bén thì mới khuếch trương phong trào Duy Tân phát triển mạnh mẽ đến thế, trong đó, Trần Chánh Chiêu chính là người có nhiều đóng góp quan trọng nhất đối với sự hình thành và phát triển phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ trong những năm đầu thế kỉ XX.

Trước hết, Trần Chánh Chiêu là người đã công khai hô hào duy tân cứu nước, rồi cùng với bạn đồng chí hướng lập *Nam Kỳ Minh Tân Công nghệ xã* năm 1908, và nhiều cơ sở kinh tài khác như Minh Tân khách sạn, Nam Trung khách sạn... để khuyến khích người dân trong nước mở mang kinh

doanh, sản xuất, nâng cao tiềm lực kinh tài, lấy đó làm chỗ dựa cứu nước. Những việc làm của ông được giới điền chủ và giới công chức hưởng ứng nhiệt liệt đã tạo thành một phong trào có sức lan tỏa lớn ở Nam Kỳ lúc bấy giờ.

Mặt khác, Trần Chánh Chiếu đã dùng công cụ báo chí để thức tỉnh quần chúng tạo ra ý thức mới trong kinh doanh thương nghiệp, qua đó để cạnh tranh với các thế lực tư bản ngoại quốc đang thống lĩnh trong lĩnh vực kinh tế nước nhà. Các tờ báo *Nông cổ mín đàm*, *Đại Nam đồng văn nhật báo*, *Lục tỉnh tân văn* đã có rất nhiều bài xã luận, bình luận, tường thuật... cổ động cho phong trào Duy Tân [1]. Nhờ đó, phong trào Duy Tân đã tạo được hiệu ứng xã hội rõ nét, hàng chục công ti, cơ sở kinh doanh của người Việt được thành lập. Trong đó, hội *Minh Tân mẽ cốc công cuộc* tồn tại và phát triển đến hàng chục năm sau. Tổ chức kinh tế tập thể của các doanh nhân Nam Kỳ đã làm nhiều người ngạc nhiên, đặc biệt khi xét trong điều kiện thương mại nước ta

còn chưa phát triển hồi đầu thế kỉ XX.

Cuối cùng, Trần Chánh Chiếu cùng các đồng chí của mình đã biết sử dụng công cụ báo chí để vừa thức tỉnh đồng bào vừa lên án chế độ cai trị hà khắc của Pháp ở Việt Nam thời bấy giờ. Trần Chánh Chiếu thường phê phán chính sách của Pháp ở Nam Kỳ, cổ động người Việt dùng hàng nội hóa và kêu gọi dân chúng khước trương kinh tế, xây dựng nền văn hóa mới. Phần lớn quan điểm của ông đều được thể hiện trên tờ báo *Lục tỉnh tân văn*. Trong thời gian này, *Lục tỉnh tân văn* cũng có nhiều bài công kích chế độ thuộc địa, kêu gọi đồng bào đoàn kết chống quan lại tham nhũng khiến thực dân chú ý. Chính từ những hoạt động sôi nổi trên của Trần Chánh Chiếu mà phong trào Duy Tân ở Nam Kỳ đã có những bước phát triển mạnh mẽ tạo nền tảng vững chắc cho các phong trào yêu nước ở Nam Kỳ sau này. Trần Chánh Chiếu xứng đáng với hình tượng một người trí thức yêu nước giàu nhiệt huyết trong lịch sử dân tộc ta ở Nam Kỳ buổi đầu thế kỉ XX.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Hữu Hiếu (2005), “Một trăm năm Duy tân ở Nam Kỳ”, *Tạp chí Xưa và Nay*, (235) tháng 5.
2. Sơn Nam (2004), *Phong trào Duy Tân ở Bắc - Trung - Nam, miền Nam đầu thế kỉ XX - Thiên Địa Hội và Cuộc Minh Tân*, Nxb Trẻ, TPHCM.
3. Nhiều tác giả (2007), *Phong trào Đông Du ở miền Nam*, Nxb Văn hóa Sài Gòn, TPHCM.
4. Lê Minh Quốc (2009), *Những người Việt Nam tiên phong đầu tiên*, tập 2, Nxb Trẻ, TPHCM.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 20-01-2016; ngày phản biện đánh giá: 27-01-2016;
ngày chấp nhận đăng: 27-8-2016)